

MILAN ĎURIŠ¹, IVANA PANDUROVIČ²

Vybrané výsledky výskumu so zameraním na uplatňovanie komunikačnej kompetencie učiteľ'ov techniky v nižšom strednom vzdelávaní

Selected Results of the Research Focused on Implementation of Communication Competence of the Teachers of the Subject Technical Education in Lower Secondary Education

¹ Prof. PaedDr. CSc., Katedra techniky a technológií, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovenská republika

² Katedra techniky a technológií, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovenská republika

Resumé

Profesia učiteľa si vyžaduje celoživotné vzdelávanie a rozvoj kompetencií. Kompetencie, ktoré sú v súčasnosti chápané ako otvorený a rozvoja schopný systém profesionálnych kvalít, pokrývajú celý rozsah výkonu profesie v komponentoch vedomostí, zručností, skúseností, postojov a osobnostných predpokladov a sú vzájomne previazané a chápané celostne.

Výrazná zmena, ktorá v posledných rokoch nastala v školskej reforme základných a stredných škôl na Slovensku, je orientácia na nové ciele vzdelávania v 21. storočí – narozvíjanie a zdokonaľovanie kľúčových kompetencií učiteľ'ov prostredníctvom celoživotného vzdelávania. Na tieto ciele nadväzuje i školský zákon z roku 2008 o Výchove a vzdelávaní, ktorý vytýčil cieľ vzdelávania – vzdelávanie žiakov ku kľúčovým kompetenciám.

Nakoľko výučba v predmete technika sa v nižšom strednom vzdelávaní v Slovenskej republike realizuje od školského roka 2015–2016 podľa inovovaného Vzdelávacieho štandardu, kde sú jasne stanovené ciele, čo má žiak dosiahnuť na konci daného ročníka, bolo našim cieľom zistiť, akú komunikačnú kompetenciu má učiteľ' daného predmetu osvojenú a ako ju dokáže vo výučbe uplatniť pri dosahovaní daných cieľ'ov.

Kľúčové slova: kompetencie, učiteľ, základná škola, predmet technika, výskum

Abstract

Teacher's profession requires lifelong learning and competence development. Competences, which are nowadays understood as an open system of professional qualities that is capable of development, cover the whole range of exercise of profession in the components of knowledge, skills, experience, attitudes and personal preconditions, and they are all interconnected and understood as a whole.

Major change that happened in recent years in school reform considering elementary and secondary schools in Slovakia, is the orientation towards new educational goals in 21. century – development and improvement of key competences of the teachers through lifelong learning. Act from 2008 on Upbringing and Education (the School Act) also follows these goals. This Act has set the goal of education – teaching pupils towards key competences.

Since the subject Technical education in lower secondary education in Slovak Republic is being realised since school year 2015-2016 according to innovated Educational standard (inovaný Vzdelávací štandard), in which there are clearly set goals what should a pupil achieve at the end of the given year, our goal was to find out what kind of computer literacy has the teacher of the given subject mastered and how can that literacy be applied in achieving set goals.

Keywords: competences, teacher, primary school, technical education, research

Úvod

Výrazná zmena, ktorá v posledných rokoch nastala v školskej reforme základných a stredných škôl na Slovensku, je zameraná na nové ciele vzdelávania v 21. storočí – na rozvíjanie a zdokonaľovanie kľúčových kompetencií žiakov a učiteľov prostredníctvom celoživotného vzdelávania učiteľov. Komunikačné kompetencie sa zaraďujú medzi kľúčové kompetencie učiteľa v procese vzdelávania. Dôvodom je aj skutočnosť, že učitelia musia žiakov komunikáciou nielen motivovať, ale odovzdávať im informácie tak, aby rozvíjali ich zručnosti a schopnosti a umožnilo im tvorivo a optimálne riešiť problémové situácie.

Osvojená komunikačná kompetencia umožňuje učiteľovi vhodným spôsobom sprostredkovať a odovzdávať informácie. Učiteľ využíva tak písomnú ako aj ústnu formu sprostredkovania, pričom sa obe vzájomne dopĺňajú a obohacujú. Dobré zvládnutá komunikačná kompetencia potom prináša žiakom aj zaujímavý audiovizuálny zážitok.

Vyučovaci predmet technika má v sústave vyučovacích predmetov svoje nezastupiteľné miesto iným predmetom a zároveň je špecifický svojim obsahom. A práve tu je mimoriadne dôležitá osvojená a vhodne uplatňovaná komunikačná kompetencia samotným učiteľom. Nakoľko má vyučovanie často výrobný charakter (žiaci pracujú na výrobku), musí učiteľ dokázať manuálne realizovať ukážku s vhodným komentárom – inštrukciou, aby žiaci porozumeli konkrétnej pracovnej operácii napr. pri rezaní, pilovaní, ohýbaní, brúsení atď. daného materiálu. Bez vhodne uplatňovanej verbálnej i neverbálnej komunikácie učiteľom, nie je možné danú pracovnú operáciu žiakmi pochopiť a správne si ju osvojiť. Pre učiteľa je to veľmi náročná úloha. Dobrý učiteľ v predmete technika túto požiadavku nefetisizuje, ale tvorivo rozvíja a dotvára.

Výskum – cieľ a metódy výskumu

Cieľom pedagogického výskumu bolo prostredníctvom navrhnutých metód zistiť ako učitelia uplatňujú komunikačnú kompetenciu vo vyučovacom procese v predmete technika na vybraných základných školách na Slovensku.

Hlavnou metódou pre realizáciu nášho pedagogického výskumu bola dotazníková metóda a metóda pozorovania. Pre pozorovanie sme navrhli pozorovací hárok, do ktorého sme zaznamenávali javy a typické znaky komunikačnej kompetencie, ktoré sme na vyučovaní v práci učiteľa registrovali. Pozorovanie sme realizovali v mesiacoch apríl, máj a jún 2017. Pozorovací hárok nadväzoval na nami skonštruovaný dotazník. Dotazník bol anonymný a zameraný na zistenie využívania komunikačnej kompetencie vo výchovno-vzdelávacom procese v predmete technika. Dotazník bol respondentom distribuovaný v mesiaci marec 2017.

V dotazníku respondenti odpovedali na nasledovné okruhy problémov:

- ako sprostredkovávajú nové učivo v predmete technika,
- ako zdôrazňujú dôležité informácie pri preberaní nového učiva žiakom,
- ako preverujú, či žiaci porozumeli výkladu nového učiva,
- akým spôsobom učitelia preverujú vedomosti u žiakov,
- aký spôsob komunikácie uplatňujú vo výchovno-vzdelávacom procese.

Dotazník a pozorovací hárok sme vyhodnotili pomocou popisnej štatistiky. Kvantitatívnu analýzu položiek dotazníka a záznamového hárku prezentujeme pomocou tabuliek a grafov v programe MS Office Excel. Analytickú metódu sme aplikovali predovšetkým pri spracovávaní teoretických poznatkov v sledovanej problematike.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorili plnoorganizované základné školy v Prievidzskom okrese, 33 škôl. Výskumnú vzorku tvorilo 49 respondentov, učiteľov (26 žien a 23 mužov), ktorí vyučujú predmet technika na základných školách. Návratnosť dotazníkov bola 100%. V rámci Prievidzského okresu sme pozorovali 20 kvalifikovaných učiteľov na 9 základných školách v Prievidzi, v Bojniciach a v Handlovej.

Analýza a interpretácia výsledkov výskumu

Z celkovej výskumnej vzorky (49 respondentov) bola najpočetnejšia skupina s pedagogickou praxou od 21 do 30 rokov (47%). Druhou najpočetnejšou skupinou boli respondenti s dĺžkou praxe od začínajúcich učiteľov po 10 ročnú prax (27%). S pedagogickou praxou od 11 rokov – 20 rokov bolo 18% respondentov. Vo vzorke sa nachádzali aj učitelia, ktorí mali pedagogickú prax dlhšiu ako 31 rokov (8%). Nakoľko sa výskumu zúčastnili skúsenejší učitelia, je predpoklad, že v ich odpovediach sú reflektované aj dlhoročné skúsenosti z pedagogickej praxe, aj reálne informácie o uplatňovaní komunikačnej kompetencie vo vyučovacom procese v predmete technika.

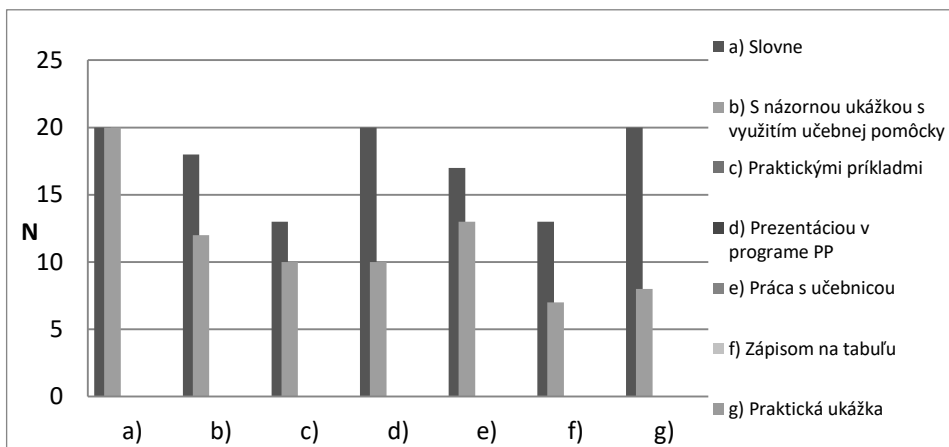
V rámci komunikačnej kompetencie sme zisťovali, ako učitelia sprostredkovávajú nové učivo v predmete technika. Zistili sme, že učitelia na vyučovaní navzájom prepájajú viac možnosti a sprístupňujú informácie viacerými spôsobmi naraz.

Všetci 49 respondenti sprostredkovávajú informácie slovne a s pomocou názornej ukážky. Sprostredkovanie informácií prostredníctvom práce s učebnicou využíva 42 respondentov (85%) a je obľúbenejšia u ženského pohlavia ako u mužov, v pomere 23:19. Prezentáciami, praktickými príkladmi ako aj písaním na tabuľu sprístupňuje učivo vo vyučovaní využíva v priemere 80% respondentov. Možnosť inak 9 respondenti (18%) uviedli „*praktickú činnosť*“.

Z pohľadu pohlavia je zrejmé, že u oboch pohlaví je zastúpenie približne rovnaké, nepreukázali sa výraznejšie rozdiely. S výnimkou doplnenej odpovede, kde v možnosti inak 7 respondenti mužského a 2 respondentky ženského pohlavia uviedli sprostredkovanie nového učiva žiakom prostredníctvom *internetu* konkrétne videá z YouTube.

Odpovede 39 respondentov (80%) boli aj výstižné zdôvodnené. Pre 30 respondentov bolo odpoveďou: „*hľadám optimálny, čo najlepší spôsob sprístupňovania nového učiva*“ a pre 19 respondentov bolo jednoznačným vyjadrením: „*uprednostňujem skôr praktické ukážky ako teóriu*“. Z celkového počtu 49 respondentov sa 10 respondentov nevyjadriilo k možnostiam, ktoré označili. Z uvedeného vyplýva, že učiteľom záleží na sprostredkovaní (sprístupňovaní) nového učiva. Hľadajú a využívajú ten spôsob, ktorý je pri preberaní nového učiva najvhodnejší s tým, že aj kombinujú učivo s praktickými ukážkami.

Z analýzy zaznamenaných znakov pozorovacieho hárku sledovanej komunikačnej kompetencie vyplýva (graf č. 1), že učitelia na vyučovaní navzájom prepájajú dané možnosti a sprístupňujú informácie slovne s pomocou učebnice a tabule, názornou ukážkou s využitím učebnej pomôcky, doplnené praktickými príkladmi, prezentáciou, ako aj praktickou ukážkou.

Graf 1. Sprostredkovaná forma nového učiva žiakom u sledovaných učiteľov (vlastný zdroj)

U všetkých 20 učiteľov sme zaznamenali sprostredkovanú formu nového učiva slovne, ktorú si 13 učítelia doplnili prácou učebnice z toho 7 učítelia využili tabuľu na zápis informácií. Sprostredkovanie učiva žiakom si 12 učítelia doplnili s názornou ukážkou s využitím učebnej pomôcky. Na hodinách sme zaznamenali u 10 učiteľov (50%) uvádzanie praktických príkladov a využívanie prezentácie v programe PowerPoint k preberaným témam. Hoci všetci učítelia udávajú používanie praktickej ukážky, pri priamom pozorovaní tento spôsob sprostredkovania nového učiva žiakom využilo iba 8 učiteľov (40%).

Ďalej nás zaujímalo, ako respondenti zdôrazňujú dôležité informácie žiakom pri preberaní nového učiva v predmete technika. Na základe vyhodnotenia dotazníka sme zistili, že učítelia reflektovali na položku pomerne jednoduchými odpoveďami. Z odpovedí vyplýva, že 29 respondentov sa zhodlo, že ústne opakujú dôležité informácie žiakom pri preberaní nového učiva a 35 respondentov *žiada, aby si dôležité informácie zapísali do zošitov zvýraznene – farebne*. Z výsledkov výskumu sme zistili, že učítelia uplatňujú v oboch formách komunikačnú kompetenciu pri zdôrazňovaní dôležitých informácií žiakom pri preberaní nového učiva.

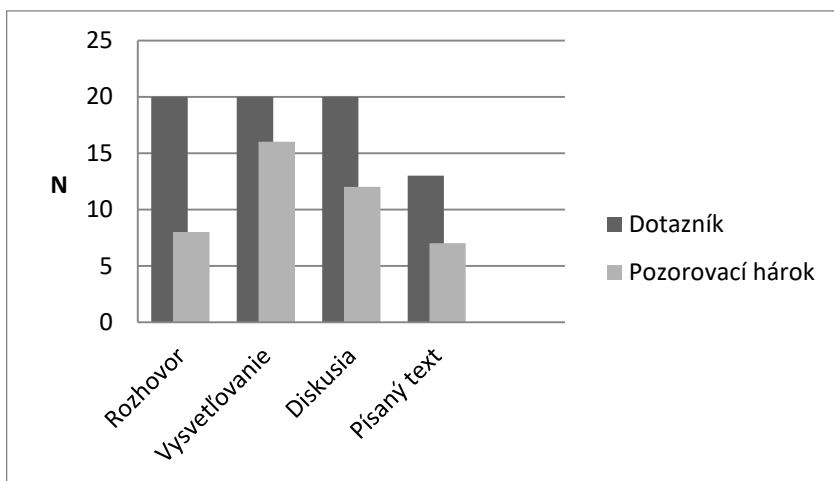
Tabuľka 1. Využívaný spôsob komunikácie pri práci na výrobku (vlastný zdroj)

Znaky danej kompetencie	Pozorovací hárok
	<i>frekvencia výskytu</i> N
Praktická ukážka činnosti s komentárom (inštrukťáž)	8
Individuálna komunikácia (usmernenie žiaka)	6
Skupinová komunikácia (usmernenie žiakov)	8
Upozornenie žiaka na chyby (individuálne)	8
Upozornenie žiakov na chyby (skupinovo)	8
Pochvala žiaka (individuálne)	8
Pochvala žiakov (skupinovo)	8
Hodnotenie výrobku žiakov	5
Celkovo	8

Z odpovedí ďalej vyplynulo (tabuľka č. 1), že všetci respondenti preverujú u žiakov osvojené informácie praktickou činnosťou. Teoretické vedomosti 32 respondentov preveruje testom (24 žien a 8 mužov). Priebežne počas vyučovacej hodiny preveruje pochopenie nového učiva 17 respondentov vo vyrovnanom pomere oboch pohlaví. My sme dané činnosti aj zaznamenali na vyučovacích hodinách u všetkých pozorovaných učiteľov, ale i pri práci na výrobku.

Všetci respondenti využívajú pri komunikácii so žiakmi rozhovor, vysvetľovanie a diskusiu. Na základe pozorovania sme zaznamenali nasledovné informácie (graf č. 2).

Môžeme konštatovať, že k spôsobom komunikácie, ktoré učítelia vo vyučovaní využívajú, patrí verbálna komunikácia sprostredkovaná prostredníctvom rozhovoru, vysvetľovania a diskusie, ale aj písomná komunikácia prostredníctvom písaného textu.

Graf 2. Prezentovaný spôsob komunikácie vo vyučovaní – pozorovaní učitelia (vlastný zdroj)

Na základe vyššie uvedených informácií ku komunikačnej kompetencii, možno konštatovať, že učitelia majú danú kompetenciu osvojenú a vo vyučovaní ju uplatnili.

Záver

Podľa nášho zistenia učitelia potvrdili dobré komunikačné zručnosti, adekvátne využívajú verbálnu formu komunikácie. Pri sprostredkovaní nového učiva učitelia využívajú najčastejšie slovnú formu, ktorú dopĺňajú názornými ukážkami s použitím učebnice, video nahrávok, prezentácií v programe PowerPoint aj s využitím praktických príkladov. Všetci učitelia dôkladne preverujú porozumenie výkladu učiva počas vyučovania. Najbežnejšou formou a spôsobom kontroly a preverovania vedomostí a učebnej práce žiakov sú u učiteľov využívané ústne formy (rozhovor, vysvetľovanie, diskusia), písomná komunikácia prostredníctvom písaného textu a praktické formy.

Stanovený cieľ sa nám výskumom podarilo splniť. Z dosiahnutých výsledkov by sme učiteľom odporučili aj naďalej využívať komunikačnú kompetenciu vo vyučovaní. Výskumom bolo potvrdené, že učitelia s uplatňovanou komunikačnou kompetenciou dokážu vyučovanie realizovať tak, aby žiaci v predmete technika dokázali nadobúdať a rozvíjať kľúčové kompetencie a základné zručnosti a boli pripravení na ďalšie štúdium na SOŠ.

Literatúra

Dostál, J., Hašková, A., Kožuchová, M., Kropáč, J., Ďuriš, M., Honzíková, J., Částková, P., Žilková, K., Stebila, J., Uhrinová, M., Bendík, M., Fadrhonc, J. (2017). *Technické vzdelávaní na základných školách v kontextu spoločenských a technologických zmien*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Ďuriš, M., Pandurovič, I., Stadtrucker, R. (2017). *Teachers Digital Competence in Innovative Approach to Assessment of Students by Means of Interactive Electronic Exercises. In 42nd ATEE Conference 2017. Changing Perspectives and Approaches in Contemporary Teaching.* Osijek: Faculty of Education.

Gavora, P. (2008). *Učiteľ a žiaci v komunikácii.* Bratislava: UK.

Pavelka, J., Kozík, T., Ďuriš, M., Bendík, M., Brajerčík, J., Brečka, P., Litecká, J., Šoltés, J., Šterbáková, K., Valentová, M. (2015). *Interaktívne prostredie a kľúčové kompetencie.* Prešov: Prešovská univerzita.

Článok je čiastočným výstupom riešenia projektu KEGA č. 017UMB-4/2017.